

ПРИЛОЗИ

ИМЕ ЗЕТА — Z E N T A У С В Е Т Л О С Т И Б А Л К А Н С К И Х Ј Е З И Ч К И Х Р Е Л И К А Т А

Ретко је који географски термин на Балканском полуострву показивао такву флукутантност као што је то случај са именом Црне Горе. За неколико векова ова област је променила неколико назива који су у појединим историјским епохама егзистирали паралелно један са другим. Још у XV веку, кад је термин Ц р н а Г о р а постајао све доминантнији, ту и тамо срећемо оба ранија назива. Божидар Вуковић, наш познати штампар из прве половине XVI века, записао је у свом Зборнику, штампаном у Венецији 1536. године, да је „очеством од Диоклитијских страна“, иако много чешће употребљава назив З е т а, назив који од времена Стефана Немање улази све више у употребу место античког имена Д у к љ а.¹

Пореклу ових имена и њиховим правим значењима није се у нашој науци поклањало довољно пажње. Несигурне етимологије, са једне, и незнање правога семантичког значења, са друге стране, дестимулисале су интересовање научних истраживања у том правцу. Но данас, кад су наша знања старобалканског језичког супстрата направила видан напредак, могуће је много тачније и прецизније објаснити етимологије и семантичка значења термина Д у к љ а и З е т а и њихов однос према данашњем имену Црне Горе.

Етимологију имена Дукље дао је А. Мајер, изводећи је од једног старијег индоевропског корена — d h o u k l, са основним значењем т а м а н, с к р о в и т, ц р н.² Било је и других покушаја. У новије време Р. Шалабалић облик D o k l e a сврстава под индоевропски корен к л е у, у значењу „тећи“, „пловити“, указујући на бројне аналогije у келтском, словенском и грчком језику.³ Но недостатак паралела у илирском језику доводи нас до непремостивих тешкоћа. Али иако нема довољно лексичког материјала да би се могао донети сигуран закључак о томе које мишљење преовлађује, семантичка веза индоевропског корена d h o

¹ Ј. Тадић, *Тестамент Божидара Вуковића српског штампара XVI века*, Зборник Филозофског факултета VII—1, Београд 1963, 339—360.

² А. Mayer, *Die Sprache der alten Illyrier*, Wien, 1959, II, 41.

³ R, Šalabalić, *Doclea Do-kleu-a*, »Ušće«, »Uvac«, »Ad Confluentes«, *Docleates Do-kleu-atai*, »Slivljani«, »Porečani«, Зборник Филозофског факултета IX—1, Београд 1967, 89—99.

и k l, са садашњим именом Црне Горе даје несумњиво већу предност хипотези А. Мајера.

Ако прихватимо да постоји слично семантичко значење између античког назива Дукља и данашњег Црна Гора, логична је претпоставка да постоји нека семантичка веза између средњовековног термина Зета и античког Дукља, са једне, и Зета и Црна Гора, са друге стране. Ово је утолико вероватније што и средњовековни термин Зета припада старобалканском језичком наслеђу, иако је документован веома касно, тек у XI веку, најпре у византијским, а затим у словенским и латинским изворима.⁴

Најранији помен Зете налазимо код византијског историчара Кекамена. Говорећи о односима дубровачког стратега Катакалона Клазоменског и Стефана Војислава, Кекамен спомиње да је Стефан Војислав био тропарх у градовима Далмације, у Зети и у Стону.⁵ У овом кратком пасусу нарочито је интересантно да Кекамен сматра Зету „кастроном“, који је већ код попа Дукљанина regio, jurania, planties, а у италијанској редакцији contad и provincia.⁶

У значењу града Кекамен не употребљава словенски облик Зета, већ ранији Zenta, онако како је употребљаван и у Приморју код романског становништва.⁷ У значењу града овај назив је употребљен и у Которском статуту, у којем читамо да поротници не смеју ићи »ultra Nagostam, Gentam et Scutarum«.⁸ Вредно је споменути да се у изворима паралелно појављују облик Zenta и Genta поред словенског Зета који је најраније документован у Немањиној повељи Сплићанима.⁹

Према сачуваном изворном материјалу видимо да од XI века термин Zenta, словенски Зета, потискује старо име за ову област. К. Јиречек је мислио да је термин Зета илирског порекла и да је као назив за Дукљу узет од имена Зете, десне притоке реке Мораче.¹⁰ У Историји Црне Горе само се констатује да је ово име предсловенског порекла, али се детаљније не објашња-

⁴ Хидроним Зета неки филолози изводе од индоевропског корена ghenta, gheu, сипати, лити. Cf. M. Budimir, *Illyrischer*, Велићев Зборник, II, 1937, 209—218, који, такође, узима корен — gheu и суфикс -nt, који има старију деноминативску функцију и среће се на читавом балканско-анадолском простору.

⁵ Кекамен, *Strat.* 27, 12—13.

Летопис попа Дукљанина, ед.

⁶ *Letopis popa Dukljanina*, ed. F. Šišić, 326, 330, 357, 345, а у итал. редакцији 345 и 358.

⁷ С. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912, 38, 41, 47, 74, 270.

⁸ *Idem*, 8.

⁹ М. Динић, *Три повеље из исписа Ивана Лучића*, Зборник Филозофског факултета III, Београд 1955, 63, и Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, Београд 1902, I, 5, 7.

¹⁰ К. Јиречек, *Историја Срба*, књ. I, Београд 1952, 65, бел. 7.

ва његова етимологија.¹¹ Пада у очи да назив *Зета* почиње да замењује стари назив *Дукља* паралелно са превлашћу словенског живља и стварањем првих самосталних словенских државица у овој области. За то је нарочито значајна XXX глава Летописа попа Дукљанина, који нас обавештава да је при деоби државе на четири брата, Хвалимира, Болеслава, Драгислава и Свевладина држава подељена на четири дела: Зенту, Трибунију, Хелмнију и Субмонтанију (словенски Подгорје).¹² Стари римско-византијски назив ове области замењен је једним новим називом, пореклом из старобалканског језичког супстрата, који је прошао кроз фонетску структуру словенског језика. У том погледу нарочито је важна XLIII глава Летописа попа Дукљанина, из које се види како име *Зета* замењује име *Дукља* у значењу покрајина, а термин *Дукља* остаје везан само за име града. Тако и при опису рата између Добросава, са једне, и Кочапара и рашког жупана Вукана, са друге стране, поп Дукљанин пише да су битку започели у *Diokliji*, изнад реке која се зове *Mogacia*, и да су Кочапар и Вукан победили и Зету узели. Очигледно да се на овом месту Летописа попа Дукљанина говори о Диоклији као граду, а о Зети као области.¹³

Према историјским изворима могу се извући два закључка. Прво, *Зета* је, изгледа, првобитно била неки топоним, а тек касније назив за читаву област, а друго, овај назив, очито несловенски, добија превагу тек неколико векова по досељењу Словена у ове карјеве. Прихватање старијег старобалканског назива за ову област у словенској средини није лако објаснити и, по свему судећи, изгледа да стоји у непосредној вези са одређеним етногенетичким процесима на простору Црне Горе. Уосталом, и наши извори говоре о хетерогеном саставу становништва Црне Горе у раном средњем веку и етногенетичким процесима које ми не можемо у појединостима пратити, али на основу топономастике, језичких реликата и осталих елемената, бар донекле можемо реконструисати.

Не улазећи у етничке односе тога региона у старијим епохама, задржаћемо се само на неким питањима везаним за становништво Зете у доба сеобе народа и досељавања Словена. У погледу односа старобалканског становништва и досељених Словена има нејасноћа у сваком погледу, јер поузданих историјских сведочанстава има мало и на основу њих само можемо закључити да је долазило до узајамних додира и заједничког живота. Константност географских термина је посредно, али важно сведочанство о везама и прожимању старог и новог становништва. Читав низ планина, река и градова задржао је своје несловенске називе, што посредно сведочи о некој врсти етничког континуитета у областима Црне Горе. Карактеристично је да су неки старобалкански то-

¹¹ *Историја Црне Горе*, књ. I, Титоград, 1967, 310.

¹² *Letopis popa Dukljanina*, ed. F. Šišić, 326—327.

¹³ *Idem*, 365.

поними и хидроними, потиснути римском владавином овим областима, поново оживљени код словенског становништва неколико векова касније, кад је етникум коме припада овај језички супстрат био потиснут, или се, уколико га је још и било, потпуно изгубио у теногенетичким процесима између старобалканског и новог словенског становништва.

Ове нас чињенице, које су до сада и злоупотребљаване и опораване, приморавају да при проучавању средњовековне топономастике у Црној Гори рачунамо на знатну употребу старобалканског језичког супстратног елемента. Неки од тих језичких супстрата, као што је случај са термином *Зета*, појављују се веома касно у писаним изворима и тако нас онемогућују да тачно одредимо шта у средњовековној топономастици потиче од романизованих Илира, а шта од касније досељених романизованих Дако-трачана, које наши извори називају Романима или Власима. Једино је сигурно да при проучавању старобалканског језичког супстрата у средњовековној топономастици лингвистичке анализе, иако веома важне, са много разлога немају увек сигурно тле, јер су нам многе ствари још нејасне и неухватљиве. Али како морамо рачунати на један романски супстратни дијалекат који је био посредник између старобалканских и словенских језичких елемената, највећа је тешкоћа управо утврдити прави однос између дакотрачких и илирских романских дијалеката у словенском језичком наслеђу, будући да је у оба ова језика иста романска основа, али различит етникум и значај у етногенези са Словенима.

Данас је општеприхваћено да термин *Зета* припада несловенском језичком супстрату, иако се појављује неколико векова по досељењу Словена у ове крајеве. Већина испитивача сматра да је то илирски топоним, што је, ма колико на први поглед изгледало уверљиво, доста проблематично. Опредељивање за језичку припадност појединих несловенских топонима на територији Црне Горе, иако је то од примарне важности, још је несигурно. А. Мајер и Д. Дечев, који су испитивали илирску и трачку топономастику на Балкану, држећи се територијалног принципа, укључили су погрешно многа географска имена у своје речнике, понекад само зато што су били уверени да припадају трачкој, односно илирској територији.¹⁴ Међутим, губила се из вида нестабилност етничких и језичких граница делом због номадског живота многих старобалканских племена, а делом због миграција и померања проузрокованих споља, нарочито у доба велике сеобе народа. Свакако да је ту пресудну улогу одиграла прво келтска, а затим словенска најезда и померање дакотрачких Романа из Поморавља на Запад, по читавој Далмацији, у области старих Илира. Али и поред мешања илирских и дакотрачких језичких супстрата, могуће је у великом броју случајева тачно решити етимологије и семан-

¹⁴ A. Mayer, *Die Sprache d. alt. Nlyr. I—II*, Wien 1957—1959; D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, Wien 1957.

тичка значења појединих средњовековних топонима, хидронима и оронима, без обзира на време кад су они документовани у изворном материјалу.

По свему судећи, назив *Z e n t a*, словенски *З е т а*, показује једну паретимолошку адаптацију од једног старијег *G e n t a*, назива који се редовно среће у латинским изворима са далматинског подручја, али за који нисмо сигурни да ли представља примарни или секундарни облик.¹⁵ Ако бисмо пошли од секундарног језичког облика, термин *G e n t a* можемо извести од једног старијег *s e n t -a*. Но тешкоћа је што је ова реч сачувана не само у илирском и трачком него и у пелашком облику *к е н т а у р*, у сва три случаја у значењу *коњ*.¹⁶ У пределима старих Илира термин *s e n t* налазимо најчешће као хидроним. Река Цетина, која извире са подножја Динаре, зове се у српским средњовековним изворима Центина.¹⁷ Исти облик записао је и Константин Порфирогенит. Овим именом звала се у Црној Гори и Морача, Могасија попа Дукљанина.¹⁸ Вероватно у вези са овим хидронимом стоји и име града Цетиња.

Да је хидроним *Ц е т и н а* у вези са култом коња код илирског становништва, култом који је посведочен и код Трачана у такозваном „Трачком коњанику“, показују многе чињенице. Грчки колонисти јадранског приморја реку Цетину зову *Νιρριος* (коњ), преведећи на свој језик старији илирски назив.¹⁹ Римски историчар Фест и коментатор Сервије са култом коња код старих Илира такође доводе име Нептуна Хипиуса.²⁰ Ових неколико извора несумњиво говори да су сачувани хидроними типа *s e n t* у ствари некадашња култна места посвећена неком илирском божанству које је, према једном натпису из околине Врања, врло сличан трачком коњанику.²¹ Али како су топоними типа *s e n t* много бројнији у областима старих Трачана, као *Auli-centus*, *Epta-centus*, *Eptai-centus*, *Biti-centus*, *Dini-kenthos*, *Tri-kenthos*, *Zeli-centus* и *Sudo-cenus*, можемо сигурно закључити да су Илири реч *s e n t* попримили или од Трачана или од старобалканских Пеласта.²²

По свему судећи, изгледа вероватније да је средњовековни термин *G e n t a* дакотрачког, а не илирског порекла, са разлога

¹⁵ С. Новаковић, *Законски споменици неких старијих српских држава средњег века*, Београд 1912, 8, 31, 129, et passim.

¹⁶ Н. Жупанић, *Значење неких старијих географских и етничких имена на Балканском полуострву*, Етнолог V—VI (1933), 102.

¹⁷ Fr. Miklosich, *Monumenta Serbica*, Viennae 1858, 386.

¹⁸ Cf. Вук Стефановић Караџић, *Срп. нар. пјесме*, 2, 537; 2, 54; 3, 55; 3, 509.

¹⁹ CIL, III 3202.

²⁰ Fest. 90; Serv. ad Verg. Georg. I, 12.

²¹ *Историја Црне Горе*, 185. О трачком коњанику постоји огромна литература, али опште прихватљиво решење још није постигнуто, Cf. Ђ. Бошковић, *Прилог проучавању „Трачког коњаника“*, Старинар, VII—VIII, Београд 1956—1957, 159, squ.

²² W. Tomascheck, *Die alten Thraker*, II, Wien 1894, 46—47 et passim.

што у областима Црне Горе није никада дошло до јачег и непосреднијег додира илирских Романа и досељених Словена. Јер, како знамо, илирско становништво у Црној Гори уништили су или потисли прво Келти, а затим Авари, за којима су из Подунавља наишли дакотрачки Романи нешто пре или заједно са Словенима, остављајући бројне трагове у топономастици ових области и постепено се славинизирајући. Поп Дукљанин у свом Летопису на једном месту говори о провинцији Латина, који су у она доба називани Романима.²³ Са њиховим далеким и великим делом пословењеним остацима, Власима, срећемо се током читавог средњег века. Продирање дакотрачких Романа у области Црне Горе почело је од V века из Горње Мезије и Дарданије. Пред најездом Словена и Авара, један део дакотрачких Романа повукао се на југ, у Македонију и Тесалију, која се крајем средњег века звала Велика Влахија, а други део на југозападу, Црну Гору и Далмацију, све до Лике и Крбаве.²⁴ Они се појављују у далматинским изворима од IX, а усрпским и дубровачким споменицима од XII века. Своје присуство у овим крајевима Романи су као сточари нарочито оставили у бројној оронимастици. Две планине у Црној Гори, Виситр и Дурмитор, имау дакороманске називе.

Ово показује да се на територији Црне Горе, у доба доласка Словена и касније срећемо претежно са дакотрачким, а не илирским Романима. Нека илирска племена која су живела у областима средње Зете, као Ардианое, разбили су Келти, а њихове остатке Авари.²⁵ Константин Порфирогенит пише да су Авари уништили Романи „који су живели у равницама и узвишеним местима“, а да су преживели потражили спас у приморским градовима, где су се осећали сигурнијим.²⁶ Константин Порфирогенит на овом месту несумњиво говори о аварском, а не словенском заузимању територије Паганије, Захумља, Травуније и Дукље. Из Маневасијске хронике видимо да су пре Словена провинцију Превалис заузели Авари, чије је присуство на овим теренима посведочено и са неколико топонима типа Обар.²⁷

У нашој науци није прављена разлика између дакотрачких и илирских Романа, па је податак Константина Порфирогенита о аварском освајању ових области и уништењу илирских Романа мешан са податком попа Дукљанина који описује односе дакотрачких Романа и Словена који долазе у ове крајеве тек после аварских освајања и пустошења, одвојено или заједно са дакотрачким Романима. Говорећи о прогонима романског становништва за вла-

²³ *Letopis popa Dukljanina*, ed. F. Šišić, 298.

²⁴ К. Жиречек, *Историја Срба*, књ. I, Београд, 1952, 86—87.

²⁵ Ф. Папазоглу, *Средњобалканска племена у предримско доба*, Сарајево 1969, 82—83.

²⁶ De adm. imp. 29.

²⁷ Ј. Ковачевић, *Археолошки прилог прецизирању хронологије словенског насељавања Балкана*, Симпозијум. Предсловенски етнички елемент на Балкану у етногенези Јужних Словена, Сарајево 1969, 81.

давине непознатог словенског краља Ратимира, поп Дукљанин спомиње романизоване Моровлахе или Нигре Латине који су, како знамо, дакотрачког а не илирског порекла.²⁸ Продирање хришћанства међу Словене отклонило је антагонизам између хришћанизованих дакотрачких Романа и Словена и створило услове за тешње повезивање и мешање два етничка елемента, доводећи до потпуне асимилације дакотрачких Романа са Словенима, са једне, и прихватања не само дакотрачке топономастике него и лексике, с друге стране.

Да морамо правити разлику између сукоба Авара и илирских Романа, о чему пише Константин Порфирогенит, и сукоба паганских Словена и хришћанизованих дакотрачких Романа, о чему пише поп Дукљанин, приморавају нас и друге чињенице. Млетачки географ Доменико Негри пише да су подунавски Романи себи увек звали Романима, исто онако као што се данашњи Македорумуни називају Арманима.²⁹ Византинци их због црног одела зову Црним Гласима или Моровласима, а поп Дукљанин *Nigri Latini* или *Morovlachi*. Дукљанинов назив срећемо и у дубровачким архивским књигама. Своје присуство у Црној Гори, која је већ у античко доба била позната по сточарству, дакотрачки Романи оставили су нарочито у сточарској топономастици. С. Новаковић је тачно запазио да су се влашка села у Црној Гори звали катуни, термин који је до данашњег дана сачуван у Црној Гори за ознаку групе колиба на планинским летњим пашњацима.³⁰ Према влашким пастирима околине Цетиња названа је Катунском нахијом. Њихово присуство у планинским пределима између Метохије и Скадарског језера можемо пратити по нашим средњовековним повељама од XII века. Спомиње их већ повеља Стефана Немање манастиру Хилендару 1198—1199. године.³¹ К. Жиречек нарочито наводи бројне Влахе у околини Подгорице.³² Спомиње их и краљ Урош I у својој повељи манастиру светог Петра на Лиму.³³ У Светостефанској хрисовуљи 1313. године краљ Урош II Милутин наводи катун Смудирог у планинама више Врмоша са 108 кућа, који поклања своме манастиру.³⁴ Но судећи по сачуваним презименима у повељама XIII—XIV века, ово влашко становништво већ је било славинизирано.

Сасвим другог порекла су Романи у градовима Далмације, који се у средњовековним изворима такође зову Романи или Ла-

²⁸ *Letopis popa Dukljanina*, ed. F. Šišić, 298—299.

²⁹ *Nigri Veneti Geograph*. 103.

³⁰ С. Новаковић, *Село*, 32; Р. Ивановић, *Катунска насеља на манастирским властелинствима*, IC, књ. IV, Београд 1955, 399—410. Ј. Ердељановић, *Стара Црна Гора*, Београд 1926, 97 sq.

³¹ С. Новаковић, *Законски споменници*, 384.

³² К. Жиречек, *Историја Срба*, књ. I, 205.

³³ Љ. Стојановић, *Стари српски хрисовуљи, акти, биографије, летописи, типичи, поменици, записи и др.*, Спом. САН III, Београд 1890, 8—11.

³⁴ Љ. Ковачевић, *Св. Стефанска хрисовуља*, Спом. САН IV, Београд 1890, 8—9.

тини, а у српским и босанским повељама и Власи. Они осим језика немају ништа заједничко са дакотрачким Романима, Власима, јер су највећим делом остаји итлских колониста и романизованих Илира. Већ крајем средњег века потпуно долазе под утицај суседа: у градовима на северу Далмације њихов језик потиснуо је словенски, а у градовима на југу — албански.

Све ово показује да порекло и семантичко значење имена *Zeta* треба тражити у романизованим трачким и дакороманским дијалектима. У облику *Zeta* и *Zetes* оно се појављује у трачким сложеницима, као *Bendi-zeta*, *Divi-zeta*, *Eta-zeta*, *A-zeta* итд.³⁵ Сачуван је и облик *Zenta*, онако како су га записали Кекавмен и поп Дукљанин, у имену града *Zetno-kortos* који се налазио на Дунаву, у Мезији.³⁶ У Фотијевом Речнику читамо да је *Zetna*, старији облик *Zenta*, фригијска реч и да значи врата, улаз у планински кланац, што доста верно одговара планинској конфигурацији Црне Горе, чији су планински кланци представљали врата за све народе који су се из средњег Подунавља и Поморавља кретали према Јадранском мору.³⁷ У новије време етимологију речи *zetna* (*zenta*) В. Томашек изводи од индоевропског корена *ghend*, у значењу „ухватити“, „зграбити“, а Д. Дечев од латинског корена *gent*, *av. zenta*, у значењу »geboren«.³⁸ Код Прокопија је сачуван, такође, један дардански топоним *Gentana* (*Genzana*) који се доводи у везу са именом биљке *gentiana*.³⁹

Међутим, овој чисто филолошкој подударности трачке речи *zeta* и *zentes* са словенским термином *Zeta* не одговара семантичко значење. То је потпуно разумљиво кад знамо да се у старијим изворима срећемо само са обликом *Genta* или *Zenta*, док је словенски облик *Zeta*, а вероватно и трачки, настао такозваном монофтонгизацијом индоевропског дифтонга. Морамо, дакле, претпоставити да облик *Zeta* представља паретимолошку адаптацију једног старијег *Genta*, облика који је не само средњовековни назив романског становништва за некадашњу Дукљу него је сачувана и у трачкој лексици у значењу *крв*, *црвени*. Еустатије је у свом Коментару Хомерове Одисеје записао да трачка реч *genta* одговара грчком *kreas*, лат. *crur*, слов. *крв*, *црвени*.⁴⁰ Ову опаску Еустатија потврђују Херодијан, Суида и Хесихије.⁴¹ Другим речима, римско-византијски назив *Дукља*, у значењу *тамна*, *црна*, замењен је у раном сред-

³⁵ D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, 49, 138, 171, et passim.

³⁶ Proc. aed. 4, 6, 33.

³⁷ Код Фотија читамо: *Zetna* (*zenta*) *frigios he lexis semainei de ten pilen*.

³⁸ W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, Wien 1894, II, 1, 12, D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, 181.

³⁹ Proc. aed. IV, 4, 119, 11.

⁴⁰ Eust. ad Odys. T 28, 1854.

⁴¹ Herod. 1, 390, 4, док Суида пише да трачко *genta* одговара грчком *ta mele*, а Heshijeda одговара грчком *kreas*.

њем веку дакотрачким називом *Genta* (*Zenta*), у значењу *црвена*. Ту имамо објашњење не само порекла назива Црвена Хрватска у Летопису попа Дукљанина него и доказ да данашње име Црне Горе предства словенски изданак једног веома старог назива за ову област који је добио превагу славинизирањем и асимилацијом несловенског становништва. Овде се, свакако, као прво и по значењу и по важности поставља питање дуализма имена *Црвена* и *Црна*. Проблем је, изгледа, доста једноставан кад се има у виду да се у млетачким изворима Црна Гора зове, поред уобичајеног *Montenegro*, и *Melinija*, а код албанског становништва *Малезија*.⁴² Млетачки назив *Melinija* очито потиче од индоевропског корена *mel*, у значењу *црн*, а албански *Малезија* од индоевропског корена *mal*, у значењу *црвен*, *мрк*, а не, како се обично мисли, *брдовит*.⁴³ Исти индоевропски корен сачуван је не само у нашем орониму *Маљен* и речи *малина*, очито због њеног црвеног плода, него и у албанском називу племена *Мркојевића* — *Ramalok* или *Ne malok*, у којем је могуће лако издвојити индоевропски корен *mal*, у значењу *мрк*, *црвен*.⁴⁴

Паралелизам имена за ову област, *Црна* (гора) у имену *Дукља* и *Црвена* (гора) у имену *Genta* — *Zenta* сачуван је и у словенским називима који су дословни преводи и адаптације несловенских назива. Дукљанинов назив *Rubea* очито је латински превод старобалканске речи *Genta* или словенске *Чермна* (црвена), која је редукцијом консонанта *м* преобраћена у *Черна* (црна). Редукција консонантских група је мање-више карактеристична за све словенске језике и ми је можемо доста верно пратити не само у рашкој и ресавској књижевној школи него и у променама појединих топонима са територије Црне Горе. Топоним *Црмница*, који очито стоји у некој вези са топонимом *Rubea*, записан је у Летопису попа Дукљанина у облику *Sermenica* и *Sermeniza* (црвена).⁴⁵ Но већ у XIV веку, у једној повељи краља Милутина из 1318. године, она се зове *Црница* (црна).⁴⁶ Паралелизам и колебањем између облика *Црвена* и *Црна* види се и по томе што се овај топоним у једној повељи Стефана Дечанског поново јавља у облику *Црмница* (црвена), док је у латинским изворима преовладао облик

⁴² Ш. Љубић, *Листине*, I, 192.

⁴³ A. Walde — J. Pokorny, *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*, Berlin u. Leipzig 1930, II, 284—294; J. Ердељановић, *Стара Црна Гора*, 34, бел. 1; G. Meyer, *Etymologisches Wörterbuch der albanischen Sprache*, Strassburg 1891, сматра да корен *mal* значи *црн*.

⁴⁴ M. Šufflay, *Srbi i Arbanasi*, Београд 1925, 26.

⁴⁵ *Letopis popa Dukljanina*, cap. XXX и XLVIII. Cf. и С. Новаковић, *Српске области X и XII века*, ГСУД XLVIII, 13.

⁴⁶ И. Јастребов, *Белешке о имену Црне Горе*, ГСУД, XLVIII, 425,

⁴⁷ Ј. Томић, *Прилози за историју Црнојевића и Црне Горе 1483—1536*, год., Спом. САН, XLVII, 21—23.

Сегниса, (црна).⁴⁷ У неколико млађих извора имамо и правилан развој старословенског облика чермн у садашњи црвен. У једном извору из 1454. године она се зове Царвница, а у једној писму Скендербега Црнојевића из 1527. године Црвница.⁴⁸

Ово колебање у графици налазимо и у другим средњовековним ћирилским изворима. Константин Филозоф, један од најученијих наших средњовековних писаца, спомињући скопску Црну Гору час је зове Црна Гора, а час Црвена Гора. Ортографски и фонетски паралелизам не налазимо само у индоевропском *-mel* и *-mal*, и старословенском чермн и черн, него и у одговарајућим придевима у језику дакотрачких Романа. Поред уобичајеног назива Аромунџи, они се у нашим изворима не зову само Каравласи (Црни Власи), Кара-гуни, Црно-вунци, Саракачани (Кара-качани), него и Куцо-власи (Црвени Власи). Овај назив Куцовласи сачуван је како у албанској речи *куч* (црвен) тако и у имену црногорског племнеа *Кучи*, које се као лично име први пут спомиње 1278, а као име племена у катуну Тузи 1335. године.⁴⁹

Све ово показује да су етничке промене на тлу Црне Горе мењале само лексику, али не и семантику старобалканског имена за ову област. Прихватајући те све лексичке изданке непосредно или посредно, Словени су их прилагођавали своје језику, задржавајући плурализам имена све до краја средњег века. Преовлађивање имена Черна (гора) место Цермна (црвена гора) било је неминовно по законима редукције консонантских група у нашем садашњем језику.

Ових неколико топономастичких података, и то претежно лингвистичких, са основним подацима у изворима, иако не решавају проблем у целини, ипак показују веома дуг и константан назив ове области са Црна или Црвена (гора). Они могу само индиректно да допуне или потврде наша знања из писаних извора, али највише да допринесу у детаљима, или пак где су извори контраверзни, да омогуће вероватније опредељење за противуречне и несигурне историјске изворе.

Драгољуб Драгојловић

⁴⁸ И. Јастребов, *Белешке о имену Црне Горе*, 425.

⁴⁹ М. Šufflay, *Срби и Арбанаси*, 112—113.